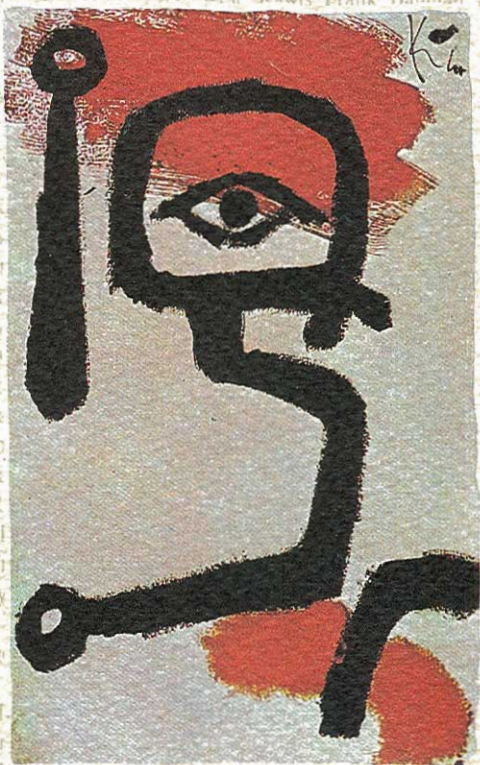

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΕΛΤΣΟΣ

Η ΔΙΑΜΑΧΗ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΝΕΟΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΛΕΘΡΟΝ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΕΛΤΣΟΣ: 'Η διαμάχη	9
JONATHAN ARAC: Είσαγωγή	15
ZYGMUNT BAUMAN: 'Ο «φιλοσοφικός λόγος της νεοτερικότητας» του Jürgen Habermas	67
JÜRGEN HABERMAS: 'Ο επικοινωνιακός λόγος: μιά άλλη δυνατό- τητα έξόδου από τη φιλοσοφία του υποκειμένου	73
AXEL HONNETH: Τό πάθος έναντια στο καθολικό	83
RICHARD RORTY: Habermas και Lyotard	99
JÜRGEN HABERMAS: 'Ερωτήματα και άντερωτήματα	119
H.L. DREYFUS - P. RABINOW: Habermas και Foucault. Τί είναι ή ήλικία της ώριμότητας	151
MANFRED FRANK: Διαφωνία και συναίνεση κατά τόν Jürgen Ha- bermas	171
JACOB ROGOZINSKI: 'Επιχειρηματολογώντας μέ τόν Manfred Frank	197
JEAN - FRANÇOIS LYOTARD: Νά ξαναγράψουμε τήν νεοτερικότητα	205
ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΕΛΤΣΟΣ: 'Απάντηση στό έρώτημα: τί ήταν ό Διαφωτι- σμός;	221
ZYGMUNT BAUMAN: 'Η άριστερά ως άντι-κουλτούρα της νεοτερι- κότητας	237
ΕΠΙΜΕΤΡΟ	
JOHN RAWLS: Μιά θεωρία της δικαιοσύνης	255
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	269

Ἡ διαμάχη

Μενέλαος. οὐχ ἦδε, πρὸς θεῶν δ' ἦμεν ἠπατημένοι,
νεφέλης ἀγαλμ' ἔχοντες ἐν χεροῖν [λυγρόν].
Ἄγγελος. τί φῆς;
νεφέλης ἄρ' ἄλλως εἶχομεν πόνους πέρι;
ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ, Ἐλένη, 705

Στή διαμάχη ἢ στή διαλεκτική μοντέρνου - μετα-μοντέρνου καί τὰ δύο μέρη ἔχουν δίκιο. Ἡ περίπτωση δέν ἐπιδέχεται κρίση ὀριστική, τὰ ἐπιχειρήματα καί τὰ γλωσσικά παιχνίδια πού ἀντιτάσσουν καί οἱ δύο πλευρές εἶναι ἀσύμπτωτα καί ἄδοξα σάν ἀγγελίες μαντατοφόρων πού μιλοῦν γιά μιά νεφέλη, ἡ διαφορά πού ἐκκρεμεῖ δέν ἐκφράζεται, τό διακνυθενόμενο μαρτυρᾷ ὅτι ἡ μαρτυρία εἶναι ἀδύνατη, δέν ὑπάρχει θεμελίωση, γιατί ποτέ δέν ἔχουμε θεμελίωση γιά νά τήν δοῦμε σάν θεμελίωση. Τί ἄραγε θά πρέπει νά κριθεῖ; Τί κρίνεται ὅταν «τό κρίνειν εἶναι αὐτό ἐδῶ»;¹

Ὁ Habermas τό ἀναγνωρίζει πρῶτος: «τό περιεχόμενο τῆς νεοτερικότητας εἶναι σέ μεγάλο βαθμό ἀμφίβολο». Παραδέχεται ἐπιπλέον πῶς ἀκόμη καί ἂν «τό κανονιστικό τῆς καθῆκον θά ἔπρεπε νά ὀλοκληρωθεῖ», ἂν δηλαδή θά ὀφείλε «τό πρόγραμμα τῆς Aufklärung νά πάψει νά εἶναι πρόγραμμα τῆς Aufhebung», νά μὴν μπορεῖ ἐντέλει αὐτή ἡ ἐποχή πού σκοπεύει στό παρόν καί στό ἐπίκαιρο νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό μιά τελεστική ἀντίφαση, τήν ὁποία μάλιστα θά ἔπρεπε νά διαφυλάξει κάτω ἀπό τήν ἐπιταγή τῆς καθοριστικῆς ἄρνησης, γιά νά ἀποκρυπτογραφήσει στό παρόν τὰ «προδρομικά σημάδια ἑνός ἐπερχόμενου γεγονότος». Ἄν ἡ νεοτερικότητα ὀρίστηκε ἄρνητικά ἀπό τόν Kant ὡς «ἔξοδος ἀπό τήν ἀνωριμότητα»² καί ἂν τήν ἄρνηση αὐτή ὡς

1. «Ἀπό τήν παιδική μου ἡλικία ἔμαθα νά κρίνω ἔτσι. Τό κρίνειν εἶναι αὐτό ἐδῶ». L. Wittgenstein, *De la certitude*, Gallimard, σελ. 55 (§128).

2. «Ὁ Διαφωτισμός αὐτοπροσδιορίζεται ὡς ἡ ἔξοδος τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τήν

«καθορισμένη αντίστροφη ἄρνηση» θεώρησε ὁ μοντερνιστής Adorno ὡς τρόπο μέ τόν ὁποῖο θά ἐμφανιζόταν ἡ κρυμμένη μέσα στόν πολιτισμό ἀλήθεια γενόμενος μάλιστα προάγγελος, χωρίς νά τό θέλει, τοῦ μετα-μοντέρνου, τότε ὁ ἴδιος ὁ μοντερνισμός – ἄρνηση καί κατάφαση συγχρόνως – ὑπαινίσσεται μιάν ἀδύνατη ἐπιστροφή ἀνόντας δῆματα ἐπιτόπου. Ὅτι, τή προκύπτει ἀπό τή διαλεκτική τους σχέση καί ὅ,τι ἡ διαμάχη μοντέρνου - μετα-μοντέρνου ὀφείλει νά ὑποδείξει, εἶναι αὐτή ἡ διαφορά πού «εἰσάγει τό σήμερα σέ σχέση μέ τό χθές» (Kant) ἀλλά καί ταυτόχρονα ἐπανεντάσσει τό παρελθόν στήν «ἐπικαιρότητα», μεταβάλλοντας τήν ἄρνηση τῆς νεοτερικότητας σέ κατάφαση: σ' ἐκεῖνο τό θετικό ἐρώτημα πού ἀντιτείνει ὁ Foucault στόν Kant, στό ὁμότιτλο κείμενό του: «Τί εἶναι Διαφωτισμός;» ὅπου ἡ καντιανή ἐρωτηματοθεσία διαμορφώνεται μέ θετικό πλέον τρόπο ὡς ἐξῆς: «σέ ὅ,τι μᾶς ἔχει δοθεῖ ὡς καθολικό, ἀναγκαῖο, ὑποχρεωτικό [ἀπό τό Διαφωτισμό], ποιᾶ θέση καταλαμβάνει τό μοναδικό, τό τυχαῖο καί τό προϊόν αὐθαιρέτων ἐξαναγκασμῶν;».³

Νά ὑποθέσουμε ὅτι μοντέρνο καί μετα-μοντέρνο ἐξομοιώνονται; Ὅτι τό μετα-μοντέρνο δρῖσκειται παράδοξα στήν καρδιά τῆς νεοτερικότητας ὅταν ὁ Mallarmé ἐξαγγέλλει τήν κρίση καί τήν κρίση της προτρέποντάς μας νά κρίνουμε «τό πολύ μοντέρνο γούστο»;⁴ Νά σκεφθοῦμε ὅτι ἡ ἐπανασύλληψη τῆς ἀλήθειας θά γίνει μέσα στό φειγαλέο καί τήν ἐμπειρία του, δηλαδή σέ ὅ,τι δέν μπορεῖ νά ἀναπαρασταθεῖ; Ὅτι τό ἐρώτημα τοῦ κατά πόσο ἡ νεοτερικότητα εἶναι «συνέχεια» τοῦ Διαφωτισμοῦ δέν ἰσχύει καί ὅτι ἡ περιώνυμη διαμάχη ξαναπιάνει τόν παλιό δόλο τῶν θεῶν, δόλο μᾶς φιλοσοφίας τῆς συνείδησης ἐνός ἀνθρώπου στή θέση τοῦ Θεοῦ; Ἀντιμετωπίζουμε ἐδῶ τήν πανουργία τοῦ Λόγου καί τῆς Ἱστορίας; Βρισκόμαστε σ' ἕνα ἐγγειανό ἀδιέξοδο ὅπου οἱ δύο ὅροι τῆς «ἀντίθεσης» λαμβανόμενοι καθ' ἑαυτοῖ δικαιώνονται, παρά τό ὅτι καταλήγουν «στόν ἴδιο βαθμό σέ σφάλμα», ἀφήνοντας – ὅπως στήν τραγωδία – τή διαμάχη ἀνοικτή; Καί ἡ διαμάχη, αὐτός ὁ λόγος ἀλλά καί αὐτή ἡ διαδρομή (discursus) ἀνάμεσα στήν νεοτερικότητα καί τόν ἑαυτό της (τό μετα-μοντέρνο), δέν εἶναι ὁ σκοπός (καί τό τέλος) τῆς φιλοσοφίας σήμερα ὡς πρός τό παρόν γιά τό ὁποῖο ἡ φιλοσοφία ἀξίζει νά ὑπάρχει;

Διερωτῶμαι γιὰτί ὀλόκληρη ἡ διαμάχη μοντέρνου - μετα-μοντέρνου νά μήν συνοψίζεται, ὑπό τήν πίεση τοῦ ἐπικαιροῦ, σέ μιᾶ μετάβαση

ἄνωριμότητα», E. Kant, *Oeuvres Philosophiques II*, «Réponse à la question: qu'est-ce que les Lumières?», Gallimard (Pléiade), σελ. 209 κ.ἐπ..

3. M. Foucault, *Τί εἶναι Διαφωτισμός;* μετ. Στ. Ροζάνης, Ἔρασμος, 1988.

4. «Juger le goût très moderne», St. Mallarmé, *Oeuvres complètes*, «Divagations - Crise de vers», Gallimard (Pléiade).

«εἰς ἄλλον γένος»; Ἐναν πιθανό μετασχηματισμό της σέ λογοτεχνία, ὥστε ἡ κριτική πού ὀδηγεῖ στή μορφή τοῦ ἀναγκαῖου ὄσο καί ἀμφίβολου ὀρίου ἀνάμεσα στό μοντέρνο καί τό μετα-μοντέρνο νά μεταβάλλεται σέ πρακτική αὐτοκριτική πού θά ἀποποιεῖται τήν θεμελίωση καί τήν καθολική ἰσχύ καί θά στρέφεται μᾶλλον στή διερεύνηση συμβάντων ζωῆς τά ὁποῖα ὀδηγοῦν σέ «ἐγωτισμό» ὡς αὐτογνωσία καί ἐπιμέλεια; Θά κρατούσαμε τότε ἀπό τή νεοτερικότητα καί τόν Διαφωτισμό τό κριτικό πνεῦμα, ἀποποιούμενοι τόν ὑπερβατισμό. Τό γνωσιολογικό στοιχείο ἐνσωματωμένο ἀπό τόν Καρτέσιο σέ μιᾶ φιλοσοφία τῆς συνείδησης θά ὑποχωροῦσε χάριν τῆς μέριμνας γιά τή ζωή, ἡ ὁποῖα δέν ξεκινᾶ ἀπό τή φιλοσοφία οὔτε ὡς ἀσθένεια οὔτε ὡς θεραπεία. Καί τότε τό διακλυβούμενο γιά τή φιλοσοφία, ὡς ἀντικείμενο γνωστικό, θά ἔχει ἤδη δοκιμαστεῖ σάν αὐτό πού εἶναι πράγματι γιά τή ζωή: ἕνα εἶδωλο κ' ἕνα πουκάμισο ἀδειανό.⁵ Τό simulacrum πού ὀδηγεῖ στήν ἐπιθυμία καί τήν μνήμη.

Ἡ τέχνη θά ἀναλάμβανε τότε νά διακρίνει. Θά ἀναλάμβανε κυρίως νά θεμελιώσσει καί νά νομιμοποιήσει ὅ,τι ἡ κριτική θεωρία ἐγκαταλείπει ὑποτιμητικά στήν αἰσθητική δικαιοδοσία. Ἡ ἐπιδιωκόμενη λογική δικαιολόγηση θά συμπεριλάμβανε γιά τήν ἐννόηση τῆς ἐποχῆς κ' αὐτούς ἀκόμη «τούς μυστηριώδεις καί νόμιμους λόγους ὄλων τῶν χρήσεων τοῦ κόσμου». (Charles Baudelaire).

Ὁ J. F. Lyotard ἀπό τήν πλευρά του, ὑποστηρίζοντας ὅτι δέν πρέπει νά μετατρέψουμε τό ἐπίδικο ἀντικείμενο σέ διαμάχη, θά μεταβλήθει προσωρινά – μέσω τῆς δύναμης τοῦ ἀδυνάτου – σέ ἐνάγοντα πού ἐξ αἰτίας τῆς φύσεως τοῦ ἀντικείμενου καί λόγω ἐλλείψεως ἐπιχειρημάτων μετατρέπεται ξανά σέ ἐναγόμενο. Τήν ἴδια στιγμή οἱ ὑτέρμαχοι τῆς ὀλοκλήρωσης τῆς νεοτερικότητας θά ἐπιμείνουν στή δυνατότητα συνέχισης τῆς διαδικασίας ὑποστηρίζοντας πῶς ἡ ἀντιδικία πού ἐνδυναμώνει τήν πραγματικότητα γίνεται τό ἔσχατο πεδίο ἀπ' ὅπου εἶναι δυνατή ἡ ἀπόφαση γιά τό: «ποιᾶ εἶναι ἡ περίπτωση».

Τότε τά μειζονα argumenta γιά τήν ἐγκυρότητα, τήν ὀλοποιούσα αὐτο-ἀναφορική κριτική, ἀλλά καί γιά τά ἰδεολογικά μετα-ἀφήγματα ὡς πρός τήν εἰλικρίνεια τῶν διαδίκων θά συγχωνευθοῦν μεταλλάσσοντας τή διαμάχη σ' ἕνα εἶδος λόγου, στόν ὁποῖο ἡ ἑτερογένεια τῶν ἐκατέρωθεν ἐπιχειρημάτων καί λογοπαίγνιων συντείνει στήν ἀλληλοεξουδετέρωσή τους, μεταφέροντας τήν ἐγκυρότητά τους ἀπό τήν θεωρία σέ μιᾶ ἀνάγνωση ζωῆς. Οἱ μετα-μοντέρνοι θά παρακάμψουν κάθε συζήτηση περί τοῦ βέλτιστου ἐπιχειρήματος, θά ἀδιαφορήσουν γιά τήν ἐπαγγελία τῆς «ιδανικῆς ὀμιλίας» καί τοῦ consensus καί θά δεχθοῦν ὅτι οἱ ἀποφάνσεις γιά τό ἐπίδικο ἀντικείμενο δέν ἐπι-

5. Γ. Σεφέρης, Ἡμερολόγιο καταστρώματος Γ', «Ἐλένη».

διώκουν καμία έγκυρότητα πλὴν τῶν λογοπαιγνίων. Ὁ κύκλος, ὄντας φαῦλος, θά διαστρέφει. Ἡ διαμάχη θά προάγεται σέ παίγνιο, ἡ ἀντιπαράθεση τῶν ἐκατέρωθεν συλλογισμῶν θά ὀδηγεῖ σέ ἀντιλογία ἢ σέ «διττό συλλογισμό» πού ἐπιβεβαιώνει ὅτι ἡ ἴδια ἡ συλλογιστική χαρακτηρίζεται ἀπό κανόνες παιχιδιοῦ οἱ ὁποῖοι ἰσχύουν ἐφ' ὅσον ὁ δεσμευτικός τους χαρακτήρας ἀποφασίζεται στήν περιφέρεια τοῦ φαύλου κύκλου. Καί οἱ μοντερνιστές πού ἀναζητοῦν μιά ἔσχατη θεμελίωση τοῦ Λόγου, θά ὀδηγοῦνται ἐπίσης στό «γλωσσικό ὑπερβατικό παίγνιο, μέσα στό ὁποῖο προϋποτίθενται ἐκτός ἀπό τούς λογικούς καί ὀρισμένοι πραγματολογικοί καί ὑπερβατικοί κανόνες μιάς ιδεώδους ἐπικοινωνίας» (Κ. Ο. Αρὲλ). Ἡ γλώσσα πάλι θά ὑπερτερεῖ, ὄχι μόνον μέ τήν ἔννοια μιάς «ὑπερβατικῆς προϋποθέσεως τοῦ νοήματος» ἀλλά καί τῆς ἀλληγορίας. Καί πάλι θά θριαμβεύσει ἡ ρητορική. Αὐτή δέν ὀνομάζει εἰδῶλα καί ἀνθρώπους;

Ὁ Habermas θέβαια θά ὑπεκφύγει. Ἐμφανιζόμενος ὡς πραγματιστής θά παρακάμψει τήν ἐγκυρότητα τῆς προτασιακῆς ἀλήθειας καί τῆς θεωρητικῆς ὀρθολογικότητας, ἐμμένοντας στήν αὐθεντικότητα ἢ τήν ὑποκειμενική εἰλικρίνεια μιάς συμπεριφορᾶς στόν «κόσμο τῆς ζωῆς», πού θά ἐπιτρέψει στήν καθημερινή κοινωνική πρακτική, παρὰ τήν διάστασή της μέ τό «σύστημα», νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τόν ἐργαλειακό ὀρθολογισμό καί θά τήν δοθηθεῖ ὥστε νά κρίνει πραγματολογικά «κατά περίπτωσιν» χωρίς τίς θεωρησιαρχικές γενικεύσεις τῆς φιλοσοφίας ἀλλά μέ ἕνα ἰδιόμορφο πραγματολογικό οἰκουμηνισμό.

Ἡ συνάντησή του μέ τόν Lyotard θά ἔχει συντελεσθεῖ. Ὁ τετελεσμένος μέλλοντας τοῦ μετα-μοντέρνου τήν ἔχει ἤδη προεξοφλήσει *ante modo*.

Συγκεντρώσαμε ἐδῶ διαιτητικά κείμενα πού παρεμβάλλονται ἀνάμεσα στούς πρωταγωνιστές αὐτῆς τῆς ἀνύπαρκτης διαμάχης, παραθέτοντας συγχρόνως καί κείμενα μέ τίς θέσεις τῶν ὑποτιθέμενων διαδίκων. Δύο ἀπό αὐτά ἔχουν ἤδη δημοσιευθεῖ στά ἑλληνικά. Ἡ ἐπανεμφάνισή τους σ' αὐτό τόν τόμο δέν σημαίνει ἐπαναδημοσίευση. Ἀπό ἔλλειψη συντονισμοῦ καί ἀργοπορία ἔγινε διπλός μεταφραστικός κόπος. Ἄς εἶναι διπλό καί τό ἀναγνωστικό ὄφελος.

Τό ὑλικό τῆς διαμάχης εἶναι φυσικό νά μὴν ἐξαντλεῖται οὔτε καί μέ τήν παρούσα ἔκδοση. Ἡ βιβλιογραφία στό τέλος τοῦ βιβλίου δείχνει τίς παραμέτρους τοῦ ζητήματος πού θά παραμένει ἀνοιχτό ὅσο ἡ ἀπορία, ἡ συγκυρία καί ἡ μόδα τό καλοῦν κι ὅσο οἱ ἀναγνώσεις τό ἀνασκευάζουν.

Οἱ φίλοι καί συνεργάτες τοῦ σεμιναρίου στήν Πάντειο γιά τό μετα-μοντέρνο, Γιῶργος Γκότσης, Ἰορδάνης Παπαδόπουλος, Μυρτώ Ρήγου, Γιάννης Σκαρπέλος καθώς καί ἐγώ, ἀναγνωρίζουμε μέ εὐαισθησία περισσότερο ἀπέναντι στό *modo* παρὰ μέ ἐγγυημένη ἐπιχειρημα-

τολογία γιά τό *post*, τό *quid pro quod* τῆς τελευταίας ἀλληγορίας τῆς ἐποχῆς μας. Πῶς ἀλλιῶς νά ἐννοήσουμε τήν παρούσα διαμάχη, παρὰ ὡς σημεῖο τῶν καιρῶν πού διόλου δέ θά πρέπει νά περιοριστεῖ οὔτε στό μοντέρνο, οὔτε στό μετα-μοντέρνο καί οὔτε φυσικά στήν ἀγωνιστική πού, ἀλληλοσυμπληρούμενα στήν ἐγγενῆ τους ἀνεργία, ἐπιβάλλουν;

Ὁ ἀπόηχος τῆς ἐπιταγῆς τοῦ Charles Baudelaire μᾶς ἐνθάρρυνε σέ τοῦτο τό διάδημα: «Δέν ἔχουμε δικαίωμα νά καταφρονοῦμε τό παρόν». Τήν ἴδια ὅμως στιγμή μᾶς ἐπιβάλλεται, σάν πρόκληση στό παρελθόν, ὁ στίχος τοῦ Gerhard Scholem:

«Γιά πέταγμα ἢ φτερούγα μου ἀνοιχτή
θά γύριζα εὐχαρίστως πίσω
γιατί ἀτέλειωτη ἂν εἶχα τή ζωή
γραφτό μου θά 'ταν ν' ἀτυχήσω».

Στό «τί φῆς» (τί λές;) τοῦ Ἄγγελου τῆς τραγωδίας καί στήν ἀπορία του γι' αὐτό τό «πέρι» τῆς διαμάχης, ὁ Angelus Novus τοῦ Paul Klee – ὁ Ἄγγελος τῆς Ἰστορίας – στρέφει τό πρόσωπό του πρὸς τό παρελθόν καί ἀγγέλλει. «Ὅπου ἐμφανίζεται σ' ἐμᾶς μιά ἀλυσίδα γεγονότων, διακρίνει αὐτός μιά καί μοναδική καταστροφή, πού συσσωρεύει ἀδιάκοπα ἐρείπια ἐπί ἐρείπιων καί τά ἐσφενδονίζει μπροστά στά πόδια του. Θέλει αὐτός νά σταθεῖ, νά ξυπνήσει τούς νεκρούς καί νά στήσει τά χαλάσματα. Μιά θύελλα σηκώνεται ὅμως ἀπό τή μεριά τοῦ Παράδεισου κι ἀδράχνει τίς φτερούγες του καί εἶναι τόσο δυνατή, πού δέν μπορεῖ πιά ὁ ἄγγελος νά τίς κλείσει. Τόν ὠθεῖ αὐτή ἡ θύελλα ἀσταμάτητα πρὸς τό μέλλον, στό ὁποῖο στρέφει τήν πλάτη, ἐνῶ ὁ σωρός ἀπό τά ἐρείπια φθάνει μπροστά του ὡς τόν οὐρανό. Ὅ,τι ἀποκαλοῦμε ἐμεῖς πρόοδο, εἶναι αὐτή ἡ θύελλα».⁶

Μᾶς σπρώχνουν πρὸς τά ἐμπρός. Δέν προχωροῦμε. Κρατᾶμε πάντα στά χέρια μας νεφέλης ἀγαλμα λυγρόν.

Ἀθήνα, Μάρτιος 1989

Γ. ΒΕΑΤΣΟΣ

6. Walter Benjamin, *Θέσεις γιά τή Φιλοσοφία τῆς Ἰστορίας*, μετ. Μ. Παράσχης, Οὐτοπία, σελ. 12.

Στή διαμάχη ή στή διαλεκτική μοντέρνου - μετα-μοντέρνου, και τά δύο μέρη έχουν δίκιο. Ή περίπτωση δέν επιδέχεται κρίση όριστική, τά έπιχειρήματα και τά γλωσσικά παιχνίδια πού αντίτάσσουν και οί δύο πλευρές είναι ασύμπτωτα και άδοξα σάν άγγελίες μαντατοφόρων πού μιλούν για μία νεφέλη, ή διαφορά πού έκκρεμει δέν εκφράζεται, τό διακυβευόμενο μαρτυρά ότι ή μαρτυρία είναι αδύνατη, δέν ύπάρχει θεμελίωση, γιατί ποτέ δέν έχουμε θεμελίωση για νά τήν δούμε σάν θεμελίωση. Τί άραγε θά πρέπει νά κριθεί; Τί κρίνεται όταν «τό κρίνειν είναι αυτό έδώ»;

Νά ύποθέσουμε ότι μοντέρνο και μετα-μοντέρνο έξομοιώνονται; "Ότι τό μετα-μοντέρνο δρίσκεται παράδοξα στήν καρδιά τής νεοτερικότητας όταν ό Mallarmé έξαγγέλλει τήν κρίση και τήν κρίση τής προτρέποντάς μας νά κρίνουμε «τό πολύ μοντέρνο γούστο»; Νά σκεφθούμε ότι ή έπανασύλληψη τής αλήθειας θά γίνει μέσα στό φευγαλέο και τήν έμπειρία του, δηλαδή σέ ό,τι δέν μπορεί νά αναπαρασταθεί; "Ότι τό έρώτημα του κατά πόσο ή νεοτερικότητα είναι «συνέχεια» του Διαφωτισμού δέν ισχύει και ότι ή περιώνυμη διαμάχη ξαναπιάνει τόν παλιό δόλο των θεών, δόλο μιάς φιλοσοφίας τής συνείδησης ενός ανθρώπου στή θέση του θεού; Αντιμετωπίζουμε έδώ τήν πάνουργία του Λόγου και τής Ίστορίας; Βρισκόμαστε σ' ένα έγελιανό αδιέξοδο όπου οί δύο όροι τής «άντίθεσης» λαμβανόμενοι καθ' έαυτοί δικαιώνονται, οδηγούμενοι ώστόσο «στόν ίδιο βαθμό σέ σφάλμα» αφήνοντας – όπως στήν τραγωδία – τή διαμάχη ανοικτή; Και ή διαμάχη, αυτός ό λόγος αλλά και αυτή ή διαδρομή (discursus) ανάμεσα στήν νεοτερικότητα και τόν έαυτό της (τό μετα-μοντέρνο), δέν είναι ό σκοπός (και τό τέλος) τής φιλοσοφίας σήμερα ως προς τό σήμερα για τό όποιο ή φιλοσοφία αξίζει νά ύπάρχει;

